

L'AVIADOR DE LA REPÚBLICA

Josep Palomero

Premi Enric Valor de Novel·la

// l'eclèctica //

Als quaranta anys, la perspectiva d'establir-se en un paratge d'aiguamolls, a Tèl·lius no l'entusiasma, però no té alternativa. S'ha fet major en l'exèrcit, té el cos marcat per les cicatrius de les campanyes, no coneix altre ofici que la milícia i l'han destinat a colonitzar un lloc inhòspit ple de senillars. És un home conformat. No li agrada prendre decisions, acostumat a obeir ordres dels superiors sense qüestionar-les. De sobte s'ha convertit en un civil. Encara pitjor: en un emigrant.

En les primeres jornades de viatge, a mesura que s'allunyava de la metròpoli, recordava els aplaudiments i els víctors dels ciutadans que celebraven la jubilació d'unes quantes centúries de veterans com ell. En ocasions anteriors, després dels honors de la desfilada triomfal amb motiu d'alguna victòria i dels excessos dels dies de permís, l'esperava de nou la vida militar, no en tenia d'altra. Però ara la legió s'ha acabat per a sempre i, a mesura que el carro en què es desplaça s'aparta de Roma, és conscient que té per davant un destí incert.

Li ha costat dos mesos d'arribar al territori que li han concedit en una de tantes centuriacions. Durant el trajecte no s'ha plantejat res perquè està desorientat. No sap ben bé a quin extrem de l'imperi ha anat a parar. En una canana de cuir du la cèdula que l'autoritza a colonitzar un terreny imprecís pròxim a la mar, vora el riu Udiva, situat entre el sud de Tàrraco i el nord de Sagúntum, on la terra no és tan apreciada com la de l'interior, però encara gràcies que no m'han enviat a una zona fronterera del Rin o del Danubi, on les incursions dels bàrbars no cessen.

No obstant, el fet de caure relativament prop de la Via Hercúlia, que ara s'anomena Via Augusta en honor de l'emperador, pot resultar convenient perquè hi transita gent amb qui podré intercanviar informació i fer tractes.

L'inquieta portar damunt quatre mil denaris de plata, una quantitat elevada corresponent als complements de la soldada de molts anys, més la gratificació excepcional amb què l'exèrcit l'ha recompensat en llicenciar-se. Una suma per la qual molts matarien. Ja que se sent insegur perquè no coneix la zona, a fi d'evitar temptacions d'estranyes, ha pensat destinar part dels cabals a cobrir les necessitats bàsiques i a emprendre un projecte profitós. En primer lloc, una casa. Havent viscut en diversos campaments i casernes, li fa il·lusió una vil·la amb un peristil voltat de columnes i algunes comoditats pròpies de ciutadans distingits.

El llibert dàlmata que l'acompanya ha sigut moliner. Entés en l'ofici, li proposa la conveniència de construir un molí. Amb molts patiments, podríem fer una séquia i dur aigua de l'Udiva per a moure les moles, però sense forment, què moldries, Rolthus? I, en qualsevol cas, a qui vendríem la molta? Fixa't, açò és un desert de margallons.

Munten un campament provisional. Tèl·lius encomana al dàlmata que aparelle el carro i que vaja a Sagúntum a buscar mà d'obra competent. Li dona una bestreta perquè anticipe un senyal solvent. Dus-ne de tot: provisions, plançons de ceps i d'oliveres, sembradura d'hortalisses, planter de llegums, llavors de forment. Quan se n'ha anat, el romà embolica amb un drap la paga de la jubilació i, encara que no cal, mira a banda i banda. No hi ha ningú llevat d'Helva i enterra els diners en un lloc que li pareix segur.

Els dies que Rolthus està fora, ell i Helva, l'esclava gal·la amb qui fa vida marital, treballen de valent per a condicionar

un campament elemental. Improvisen una barraca, delimiten una zona per a fer foc i caven un clot on aboquen sorra del riu perquè servisca de latrina. Quan han acabat, s'aventuren a explorar la contornada.

Als vint-i-sis anys, Helva és una dona bonica que, quan s'arregla, es renta els cabells, es pinta els ulls i es posa als pòmuls una gota d'oli d'oliva aromatitzat amb una maceració de fulles de pi i romer, fa goig. Nascuda en un llogaret de la Gàl·lia que va arrasar Cèsar, Tèl·lius es va fixar en ella quan li va servir un pitxer de vi en una taverna de Roma. El veterà, a punt d'establir-se a Hispània, necessitava una dona que s'ocupara d'ell i dels assumptes domèstics. Encara que no li va costar barata, es va aclarir amb el taverner i la va pujar al carro.

Satisfets pel treball realitzat, per vora riu arriben a la mar, que dista una milla del campament. Es tomben sobre una duna i es relaxen mirant l'horitzó. Fa un dia clar i ras de final de maig i bufa una lleugera brisa de llevant. Helva observa allà lluny, allà on brama la tonyina, una diminuta taca blanca que podria ser una vela. A Tèl·lius, en canvi, li pareix un núvol baix i no li dona importància. Tens vista de soliguer, Helva. Sense pegar-li més voltes, l'esclava es despulla i entra a refrescar-se. Millor en el riu, i procura xafar terra ferma, que la mar és molt traïdora. Però ella, per evitar el fangar, prefereix l'arena. Mentre s'entreté xapotejant, el romà escodrinya els voltants, observa les plantes, segueix el vol de les aus i tracta de fer-se una idea dels recursos naturals de la zona.

Quan torna a buscar-la, comprova que ella té raó. La taca blanca ara es veu millor. No hi ha dubte, és la vela d'una embarcació que enfila cap a la platja. Com que els anys de milícia l'han fet astut, localitza la companya sense exposar-se massa, arreplega la seua roba i la urgeix a eixir de l'aigua sense fer escarafalls. Helva no entén per què tanta pressa, què dius, però s'afanya quan

repara que la nau s'arrima. S'amaguen darrere d'unes mates. Mentre es vist, Tèl·lius valora si els mariners els han descobert. No sap qui són, d'on venen ni quines intencions tenen. Li preocupa que l'oratjol avive el caliu de la foguera i que el fum els delate. Ella ho dubta, el campament queda prou apartat.

La nau no pot ser romana perquè té el codast molt alt i el mascaró de proa és un cap de cavall recte. Ha ancorat a una distància prudent de la rada per a no embarrancar. Uns quants tripulants passen al bot auxiliar, carreguen recipients i, vogant vogant, ixen a la vora. Han vingut a fer aigua dolça en un punt de la desembocadura del riu on hi deu haver més d'un ullal. Segurament no és la primera vegada que se'n procuren perquè es mouen confiats, com si conegueren el terreny d'altres visites anteriors. Remouen tan a penes el fons per no enterbolir el corrent. Omplin els atifells, els carreguen en el bot i es mantenen a l'espera. Tèl·lius i Helva senten que criden i fan bromes, però no poden distingir què diuen.

També han desembarcat una joveneta i un home que pareix el capitost. Distants dels mariners, practiquen una espècie de ritual. Ella té la cara blanca com la farina i du els cabells arreplegats al tos amb una cinta. Vestida només amb una túnica blanca de fil degut a la calor, sembla una vestal. L'home, amb moviments cerimoniosos, aboca líquid d'un bot de cuir en una cratera que ha deixat sobre l'arena. A continuació ella ja sap què fer: agarra el vas votiu de les anses, l'enlaira a l'altura del pit de cara a l'horitzó i diu alguna cosa, podria ser una pregària. Tot seguit la deixa caure en el punt on trenquen les ones i amolla un crit esfereïdor, com si fora víctima propiciatòria d'un estrany sacrifici.

Els mariners estiben els odres que han taponat amb boixa d'espart en la bodega de la nau i atenen les instruccions del comandant, que ha pujat darrere d'ells. La presència de la xicota

els deu causar inquietud. De fet, no la miren, una situació incòmoda.

Erta com un fus, ella no es rebaixa a suplicar-los que la porten amb ells, un acte impropï de la seua condició. Es manté orgullosa, serena. Però quan desancoren, se senten els cops de timbal que marquen el ritme dels remers, el vent unfla la vela i l'embarcació s'allunya, defalleix.

En comprovar que la nau s'ha distanciat, Tèl·lius i Helva s'acosten a consolar-la. Ella s'espavila, veu uns estranys que van de cara, s'espanta i fuig. No fan res per retindre-la perquè, per més que córrega, no podrà arribar molt lluny. I, si no la persegueixen, suposarà que no li volen fer cap mal. Quan es cansa i s'atura, se li acosta Helva; una dona pot donar-li més confiança que un home. Una decisió encertada, perquè tornen les dos juntes on s'ha quedat Tèl·lius.

El romà li pregunta somrient qui és i què ha passat. La forastera, que deu tindre quinze o setze anys, nota la bona disposició del desconegut i li contesta sense vacil·lar que li diuen Ultana i que és òrfena d'una família rica de Tharros. El seu tutor, un tio malvat, l'ha venuda a uns mercaders fenicis que freqüenten la costa sarda on s'ha criat. Parla pels colzes perquè està nerviosa i vol caure'ls bé. No puc comprendre per què m'han abandonat en un lloc perdut, com no siga que els ho haja manat mon tio per a perdre'm de vista i apropiar-se de la meua herència, i encara gràcies que m'han deixat en mans dels déus i no m'han fet cap mal, amolla sense respirar.

Quan calla, Tèl·lius i Helva intercanvien una mirada de desconcert. Tu saps què ha dit? Parla en una llengua del dimoni, jo només li he entés que li duen Terròs, quin nom més lleig! Com que ells segueixen fent cara de mona, per tal de comprovar si eixa parella d'indígenes mig nuets tenen nocions de la llengua clàssica que els puga servir per a aclarir-se, els amolla un dels

pocs versos d'Homer que recorda de l'escola: «Ο ποιητής καλεί τη Μούσα να μας αφηγηθεί την ιστορία του Οδυσσέα», però el fragment de l'*Odissea* en què el poeta invoca la musa per a narrar la història del rei d'Ítaca no els causa cap efecte. Ells han anat poc a estudi. Per senyes, Helva li indica que l'acompanye. Abans de tornar, Tèl·lius entra en la mar i recupera la cratera, no s'ha badat, està intacta. La sarda, que ha començat a confiar-se'n, s'agafa de la mà de la gal·la i per la riba del riu arriben al campament quan el sol indica que s'ha fet hora de dinar.

Helva aviva el foc i recalfa l'olla. No diu res, preocupada per alguna cosa. Dinant, Tèl·lius trau a la conversa l'estrany episodi que han presenciats, per si el mutisme de la dona és degut al temor que puguin tornar els fenicis. No és això. De sobte m'ha vingut al pensament que, tenint la mar tan prop, convindria dedicar-nos a la pesca perquè la terra és tan arenosa que no en traurem profit. A més, hauríem de poder regar i no ho tenim fàcil. Podem provar a fer eixe suc de tripes de peix en salmorra que els romans es posen en tots els menjars. Podria ser negoci, no et pareix, Tèl·lius? Ell no li contesta ni que sí ni que no perquè no vol arriscar-se a fracassar, però ho tindrà en compte, Helva. Ultana, a qui anomenen la Terròs perquè no han comprés que li diuen Ultana, menja a dos queixos. S'acaba tota l'escudella i repeteix, senyal que els fenicis li han fet passar gana i que es troba a gust amb ells, uns romans hospitalaris, cosa rara.

A don Agustí Tellols, doctor en lleis per la Universitat Central, el dret no li interessa gens ni mica. Té béns de sobra i aficions particulars. Entre els veïns de Jussana la seua figura suscita una mescla d'admiració i inquietud. Quan es contenen anècdotes seues, reals o imaginades, causen sensació per estrambòtiques. Es diu que pel jardí de casa campen al seu aire un parell de serps que mengen de la seua pròpia mà ratolins blancs vius. Per temor als ofidis hi ha persones que eviten passar per davant d'on viu; opten per canviar de vorera o giren pel primer cantó.

Un bracer que presumeix d'haver-ho vist personalment, confirma que no només els dona menjar, sinó que les crida pel seu nom i elles acudeixen a refregar-se contra els seus camals com si foren gatets. Un altre assegura que mengen ous de gallina. I un tercer se'n mofa: sí, home, ous caiguts amb llonganisses!

De fet, alguna serp inofensiva sí que manté a ratlla els ratolins de la biblioteca, on Tellols acumula carpetes plenes de còpies de documents que li remetien des d'arxius llunyans. Quan el carter li du alguna informació que desperta el seu interès, li entra l'arravatament d'excavar. Llavors, el criat carrega en el Ford T provisions, eines i utensilis i, cofat amb un salacot, abandona el poble com si anara de safari. Si té sort i ha localitzat un jaciment fructífer, reapareix més prim al cap d'unes setmanes amb el cotxe carregat de cudols que el tenen una temporada apartat del món, identificant-ne els fragments, recomponent les peces trencades i consultant obres especialitzades per a poder publicar amb propietat un article divulgatiu en alguna revista

de renom. Aleshores fa vindre Gallard amb el trípod al coll i amb la Kodak 100 Vista, una màquina moderna que no funciona amb plaques de vidre sinó amb carrets de paper. Abans de franquejar la porta, el retratista, temorós, pregunta: don Agustí, ja ha engabiat els animalets? Passa tranquil, Gallard, que els animalets ja han dinat. No senyor. Si no m'ensenya la gàbia, jo no entre.

En sentir-lo, el criat trau la gàbia de serps a l'entrada de casa com si traguera un canari al sol perquè el fotògraf comprove que ja no el poden mossegar. Al criat li diuen Baltasar perquè és negre com el tercer rei d'Orient, però el seu nom africà és Kirabo. Va aparéixer per Jussana en una atracció de fira. Es mantenia ocult en un amagatall de l'interior de la barraca en què s'exhibia. En la porta, el firer es desgargamellava anunciant la funció, que consistia a vore una raresa humana que procedia d'una part remota del món, o qui sap si del mateix infern. Quan havia cobrat l'entrada a un grup de curiosos, els feia passar. Amb un redoblament de tambor per a crear expectació, Kirabo apareixia en saragüells de darrere d'una cortina i el firer l'il·luminava amb un crosol. Amb la pell mascarada untada amb sagí i el cos ple de tatuatges poc visibles perquè és com la sutja, impactava. Ha sigut el primer negre que s'ha vist a Jussana, on les mares amenacen els xiquets malcreguts a costa del pobre Kirabo, arreplegat per Tellols com una adquisició exòtica de la seua col·lecció d'extravagàncies.

Ara bé, l'especialitat principal de Kirabo no és presentar-se nu i cru, sinó actuar com a domador, ja que ha creat un espectacle de circ de butxaca amb unes quantes puces africanes domesticades que viuen en cotó en pèl en una capseta de mistos. L'actuació dels paràsits té la dificultat que és poc apreciable a simple vista per la concurrència. El públic s'ha de figurar l'evolució dels insectes seguint les ordes que els dona l'entrenador:

salteu al trapezi, guapes, engrunseu-vos amb brio, feu el triple salt mortal, ara! Ui, has caigut a la lona, t'has fet mal, Hifa?

Com que l'afluència es queixa que no pot apreciar-hi res, l'hàbil domador ha col·locat davant de les acròbates un cristall d'augment per a calmar les protestes, però així i tot no ha pogut contrarestar la fama de farsant que injustament li han atribuït en eixe poble de cegos i ha hagut de plegar com a artista. Encara sort que l'ha acollit com a cuidador de serps don Tellols, a qui acompanya en les excursions, fa clots amb pic i pala on l'arqueòleg li indica i carrega les troballes en el cotxe.

El fotògraf encara no ha passat de la porta. Gallard, tira cap a dins, que més que Gallard t'haurien de dir Covard. Aleshores Covard planta el trípode i es posa a fotografiar les troballes sobre una taula blanca amb un llençol penjat darrere, a fi d'obtenir una bona il·luminació sobre un fons neutre. Concentrat en el visor i en la manipulació de l'objectiu, no bada boca. De tant en tant, pega ullada a la gàbia. Vol acabar la sessió com més prompte millor i eixir disparat del serpentari a positar les còpies abans que aquell potentat capritxós amolle pel mig de casa les inofensives colobres, una blanca i l'altra verda, que ara dormen plàcidament dins de la carnera.

Procedent de diverses branques familiars sense descendència podrides de diners, don Agustí ha heretat una quantitat considerable d'antigues propietats de mans mortes que provenen de béns desamortitzats de l'Església. Les autoritats eclesials d'aquella època dels avis no van encaixar bé que les possessions sagrades s'adjudicaren als Tellols en pública subhasta i l'animadversió al descendent s'ha perpetuat en el clero local, que considera l'expropiació ministerial un autèntic saqueig i dirigeixen les seues malediccions al descregut veí liberal que, a més, eludeix qualsevol celebració religiosa. Els capellans li la tenen jurada. En algun sermó el predicador encara reivindica la restitució de l'espoli i

els feligresos saben perfectament a qui es refereix el tonsurat des de la trona amb crits apocalíptics i braçades amenaçadores.

Les erugues processionàries que al mes de maig desfilen en la confraria matinal del rosari de l'aurora s'aturen a posta davant de sa casa per a despertar-lo amb canturel·les i resos, per si li entren ganes de penedir-se, restituir les propietats al clero i salvar l'ànima. Però ell, advertit per una parenta beata, sol esfumar-se a temps i aprofita l'evasió per a anar a València, on es deixa caure en braços d'una amant viuda molt flamenca amb qui peca com un condemnat.

Cap a la cinquantena, Tellols és encara un home corpulent i vigorós, capaç de satisfer el desig de l'amant, que sent devoció per ell. El comboia com una *geisha*, li canta cuplets descarats mentre li talla el monyo i li retalla la barba, ja canosa. Calfa aigua perquè s'estove en la banyera que ell ha manat instal·lar en sa casa i li frega l'esquena amb una esponja marina impregnada amb sabó perfumat perquè olga com un burgés de ciutat. Bona rebostera, li fa coquetes de mel i cristines que ell s'engul amb deler amb una copa de *fine champagne* que elabora un conegut seu. Després s'encén un puret de la Companyia de Filipines i quan la viuda despullada s'ha abillat amb unes sinagües negres de fina randa i maula des del llit com una gata, el terratinent s'hi presenta fogós com un adolescent, deixa caure el barnús en terra, es queda en conill i fa el salt del tigre. Ella, rient pels colzes les fantasies de l'amigat, acull l'escomesa com una gasela llambrenca i, burlant-se de les beates pobletanes, festegen la resurrecció de la carn en un xalet dels afores de la capital que ell ha posat al seu nom en el registre de la propietat.